

ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΙΚΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ
ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΩΝ *

Υ Π Ο
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου—'Ακαδημαϊκοῦ

IV.

ΑΙ ΕΠΤΑ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ
ΚΑΙ ΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥΤΩΝ ΚΥΡΩΘΕΙΣΑΙ ΤΟΠΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ**

1. 'Αποστολική ἀρχὴ τῶν Συνόδων

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀποκρούσασα ἔκπαλαι τὸ μοναρχικὸν ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα τῆς Δυτικῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐφήρμοσε σταθερῶς ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων μέχρι καὶ τοῦ παρόντος τὸ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων διαμορφωθὲν ἐπισκοπικὸν συνοδικὸν πολίτευμα μὲ χαρακτηριστὴρα δημοκρατικόν, ἀντιπροσωπευτικὸν καὶ ἀποκεντρωτικόν, καὶ οὐχὶ τὸ μοναρχικὸν καὶ συγκεντρωτικὸν σύστημα διοικήσεως. Τὸ συνοδικὸν σύστημα συλλογικῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐρειδόμενον καὶ ἐπὶ τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Κυρίου: «ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντός πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. 18,19-20), ἀνάγει τὴν πρώτην ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ «πλήθους τῶν μαθητῶν» γενομένας ἐκλογὰς τοῦ Ματθίου (Πράξ. 1,15 ἐξ.) καὶ τῶν ἐπτὰ διακόνων (Πράξ. 6,2 ἐξ.), αἵτινες φέρουσιν ἔκδηλα ἅπαντα τὰ συνοδικὰ γνωρίσματα, εἴτα δὲ καὶ κυρίως εἰς τὴν λεγομένην Ἀποστολικὴν Σύνοδον ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 48 μ.Χ. (Πράξ. 15,6 ἐξ.), ὡς καὶ εἰς τὰς συνάξεις πρὸς τέλοςιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Εἰς πάσας τὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάξεις-συνόδους ταύτας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μετεῖχεν ἡ ὅλη Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς Ἀποστόλους, καθ' ὅσον ἡ ὅλη Ἐκκλησία, ἅπαντες οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἐν ἐνότητι καὶ συμπνοίᾳ καὶ ἀγάπῃ καὶ ἐλευθερίᾳ, ἐλλαμπόμενοι καὶ ἀγρόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συναποτελοῦσιν οἰονεὶ μίαν διαρκῆ, οἰκουμένην καὶ ζῶσαν σύνοδον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, συγκληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ-Πατρὸς, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 248 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

** Πλεῖω βλέπ. ἐν Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 652-704.

ματι, καὶ ἀενάως συνερχομένην ὑπὸ τὴν πρώτην καὶ ἀπλουστέραν μορφήν αὐτῆς ἐν τῇ λειτουργικῇ συνάξει-συνόδῳ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν τράπεζαν τοῦ Κυρίου ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον, ὄντα «ζῶσαν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ», «προκαθήμενον εἰς τύπον Θεοῦ»¹⁵³ καὶ προσφέροντα τῷ Θεῷ τὴν Εὐχαριστίαν, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι ἡνωμένοι ἐν συνόδῳ οἱ πιστεύοντες καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῦ. Ἀκριβῶς τῶν συνάξεων-συνόδων τούτων περαιτέρω ἐξέλιξις ἐγένοντο αἱ Τοπικαὶ καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ τὸ ὅλον συνοδικὸν σύστημα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον οὕτως ἀνάγεται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃν λόγον ἐτέθη εἰς λειτουργίαν ἐν αὐτῇ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, καταστὰν ἔκτοτε οὐσιαστικὸν καὶ ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς ζωῆς καθόλου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἅπαντα ἡ Ἐκκλησία εἶναι «συστήματος καὶ συνόδου ὄνομα»¹⁵⁴. Ἀδιαμφισβητήτως εἰς τὸν συνοδικὸν θεσμόν κυρίως ὀφείλεται ὁ δογματικὸς καθορισμός, τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ γενικῶς ἡ ὅλη διοργάνωσις καὶ διαμόρφωσις καὶ ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ δόξα τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Πράγματι οἱ Ἀπόστολοι εἰσήγαγον ἐν τῇ ἀρτισυστάτῳ Ἐκκλησίᾳ τὸ συνοδικὸν σύστημα, τούτους δὲ διεδέχθησαν ἐν τῇ διακυβερνήσει αὐτῆς οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐπίσκοποι καὶ τὴν συλλογικὴν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησαν οἱ ἐπίσκοποι διὰ τῶν ἑαυτῶν Συνόδων πάλιν συλλογικῶς. Αὗται ἤρχισαν ἐμφανιζόμεναι ἐν ἀρχῇ μὲν ὡς συνελεύσεις τῶν πλησιοχώρων ἐπισκόπων πρὸς χειροτονίαν τῶν νέων ἐπισκόπων τῶν χηρευσουσῶν ἐπισκοπῶν, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ β' αἰῶνος ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Β. Ἀφρικῇ καὶ ἀλλαχοῦ, π.χ. κατὰ τῶν Μοντανιστῶν¹⁵⁵, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς περὶ τοῦ Πάσχα ἑριδος¹⁵⁶, ἢ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ κανόνος τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῶν lapsi, τοῦ βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν κ.λ.π., οὕτω δὲ κατὰ τὸν γ' αἰῶνα διεμορφώθη καὶ ἐπεκράτησε πανταχοῦ ὡς μόνιμος ὁ θεσμός τῶν Τοπικῶν Συνόδων, ὧν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο «pari consensione», «consensu et auctoritate communi» ἢ «communi consilio»¹⁵⁷. Τέλος ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἤρξαντο, διὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, συνερχόμεναι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, συγκαλούμεναι, αἰτήσαι τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτάκτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς ἀνωτάτη διδασκτικὴ καὶ νομοθετικὴ καὶ διοικητικὴ ἀρχὴ καὶ ὄργανον τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, καὶ ἐκφράζουσαι οὕτω τὴν ἑνώσιν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ἓν σῶμα, τὴν μίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτω λοιπὸν τὴν Ἐκκλησίαν κυβερνῶσιν οἱ ἐπίσκοποι διὰ τῶν ἐπαρχιακῶν,

153. Ἰγνατίου, Σμυρν. 8, 1, 2. Τραλ. 3, 1. PG 5, 713. 668. 780.

154. Ἰωάννου Χρυσόστομοῦ, Εἰς Ψαλμ. 149, 1, PG 55, 493. Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 18, 3, PG 61, 527.

155. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 16, 9, PG 20, 468.

156. Αὐτόθι V, 23, PG 20, 492. Τερτυλλιανοῦ, De ieiun. 13, CChr. 2, 1272.

157. Κυπριανοῦ, Ἐπιστ. 70, 1. 72, 2. 75, 4. Corpus Script. Eccl. Latin. 3, 767. 776. 812.

τῶν μητροπολιτικῶν, τῶν ἐνδημουσῶν, τῶν πατριαρχικῶν, τῶν τοπικῶν, τῶν γενικῶν καὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων κλιμακωτῶς, διαμορφωθέντος οὕτω προοδευτικῶς τοῦ ἀνάγοντος τὴν πρώτην ἀρχὴν αὐτοῦ κυρίως εἰς τὴν Ἀποστολικὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Σύνοδον καὶ ἔκτοτε ἰσχύοντος ἐν τῇ κατ' ἀνατολὰς Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δημοκρατικοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ. Ὡστε αἱ Σύνοδοι αὗται, ἐκκινήσασαι ἐκ τῶν ἐπισκοπικῶν εὐχαριστιακῶν συνάξεων, ἐκορυφώθησαν εἰς τὰς Οἰκουμενικάς Συνόδους, αἵτινες αὐτὰς θεσμὸς δὲν ὑπῆρξαν ἑκτακτόν τι δημιούργημα τοῦ δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἑκφρασιν τοῦ βιώματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, ἀνταποκρινομένην πλήρως πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἄνευ πρωτοκαθεδριῶν συστήματος, ἀρχῆς γενομένης ἐκ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου»¹⁵⁸. Ὁ ἐπισκοπικοσυνοδικὸς οὗτος θεσμὸς, ἀποτελῶν προσέτι ἑκφρασιν τῆς ἰσότητος καὶ ἐνότητος τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκων, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ὡς τὸ ἄριστον συλλογικὸν ἐπισκοπικὸν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧκρᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὸ διαμορφωθὲν μεταγενεστέρως ἐν τῇ Δύσει καὶ ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων, τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἀπορριπτόμενον μοναρχικόν, συγκεντρωτικόν, παπικὸν σύστημα διοικήσεως. Οἱ ἐπίσκοποι ἐν ταῖς Συνόδοις εἶναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀποφαίνονται *ipso jure*, δυνάμει τῆς θεόθεν χορηγηθείσης αὐτοῖς διδασκατικῆς ἐξουσίας διὰ τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης αὐτῶν, ἐλλαμπόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐπιστατοῦντος ἐν ταῖς Συνόδοις Ἀγίου Πνεύματος καὶ ἀναπτύσσοντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων¹⁵⁹.

Ἐνταῦθα θὰ διαλάβωμεν διὰ βραχέων πρῶτον περὶ τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, εἰτα περὶ τῶν Τοπικῶν Συνόδων, καὶ τέλος περὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν Συνόδων.

2. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἶναι μεγάλαι συνελεύσεις ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν ἐξ ἀπάσης τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς κοινὴν συνδιάσκεψιν καὶ ἀπόφασιν ἐπὶ σοβαρῶν δογματικῶν καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀναφερομένων εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ὑφ' ἧς ἐγένοντο δεκταὶ αἱ ἀποφάσεις ὡς «ῥῆμα Κυρίου», καὶ οὕτως ἀνεγνωρίζετο ἡ οἰκουμενικότης τῶν Συνόδων, ὡς διδασκῶν κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Οὕτως ἐν ταῖς ἐπτὰ Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἀντεπροσωπεύετο

158. Α. Δεληκωστόπουλος, Θεολογία, δημιουργοὶ καὶ ὁρόσημα, Ἀθήναι 1973, σ. 60 ἐξ.

159. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη τῆς συνοδικότητος τῆς ἀρχαίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς συλλογικότητος τῶν ἐπισκόπων (*collegialitas*) τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου. Βλέπ. Ἰω. Καρμύρη, μν. ἔ. σ. 658 ἐξ. Τὸ ὅτι τὸ δογματικὸν σύνταγμα «περὶ Ἐκκλησίας» τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου, Ἀθήναι 1969.

ἅπανα ἢ κατὰ τὴν οἰκουμένην μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἑκκλησία, ἥς ὄργανον χαρισματικὸν εἶναι αὐται, ἐξ αὐτῆς ἀντλοῦσαι τὴν αὐθεντιάν ἑαυτῶν, ἐν αὐταῖς δὲ ἐξεφράζετο, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ἡ κοινὴ «ἐνωσις» τῶν τοπικῶν Ἑκκλησιῶν εἰς ἓν σῶμα, τὸ ἐν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι χρησιμεύουσιν ὡς τὸ ὑπέρτατον ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον τῆς διατυπώσεως τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἑκκλησίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς πανταχοῦ καὶ πάντοτε τῆς κοινῆς καὶ ὁμοιομόρφου Παραδόσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ τοῦ καθορισμοῦ τῆς θείας λατρείας, τῶν ἡθῶν, τῆς ὁργανώσεως καὶ τοῦ πολιτεύματος καθόλου τῆς Ἑκκλησίας, πρὸ πάντων δὲ τῆς καταπολεμήσεως τῶν διαφόρων αἱρέσεων καὶ τῆς διαφυλάξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, τῆς ἐδραζομένης ἐπὶ τῆς δογματικῆς ἐνότητος. Οὕτως αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκροτήθησαν κατὰ τῶν συνταραξασῶν τὴν Ἑκκλησίαν αἱρέσεων, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὁποίων προέβησαν εἰς τὸν δογματικὸν καθορισμὸν τοῦ τριαδικοῦ καὶ τοῦ χριστολογικοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου ἀπορρέοντος σωτηριολογικοῦ δόγματος.

Τοιαῦται οὖσαι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἀπετέλεσαν τὴν μοναδικὴν ὑπερτάτην διδακτικὴν, διοικητικὴν, νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἑκκλησίᾳ, ὅφ' ἣν ὑπήγοντο πάντες οἱ ἐπίσκοποι καὶ αὐτοὶ οἱ Πατριάρχαι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ῥώμης, ἀποκρουσθέντος ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας τοῦ βραδύτερον ἐμφανισθέντος ἐν τῇ Δύσει μοναρχικοῦ πρωτείου ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, ὡς δῆθεν «διαδόχου τοῦ Πέτρου καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς»¹⁶⁰. Λόγῳ δὲ τῆς ἀναγωγῆς τῆς πρώτης ἀρχῆς αὐτῶν εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον ἐθεωρήθησαν ἑκπαλαι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ὡς ἀποτελοῦσαι θεσμὸν ἀποστολικόν, μετὰ θείου κύρους ἀποφαινόμεναι περὶ πίστεως ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι, τοῦθ' ὅπερ ἐξέφραζον οἱ μετέχοντες αὐτῶν Πατέρες διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ «ἔδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν», μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων (Πράξ. 15,28). Τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μετεῖχον μὲ πλήρη δικαιώματα μόνον οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἱερατικῶς εἶναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν ταῖς Συνόδοις ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀτόχοι τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ ὡς μάρτυρες τῆς πίστεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος τῶν ἐπαρχιῶν των. Ἡδύναντο ὅμως νὰ μετέχωσιν αὐτῶν μετὰ δικαιώματος ψήφου καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν κωλυομένων νὰ παραστῶσιν αὐτοπροσώπως ἐπισκόπων, ὧν κατεῖχον τὸν τόπον, ὡσαύτως μετεῖχον οὗτοι ἄνευ δικαιώματος ψήφου ὡς γραμματεῖς ἢ νοτάριοι ἢ καὶ εἰς ἄλλας βοηθητικὰς ἐργασίας τῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐπισκόπων, οὓς συνώδευον καὶ ὑπεβοήθουν ἐνίοτε καὶ κατὰ

160. Κατὰ τὴν Τοπικὴν Σύνοδον τῆς Κων/πόλεως τοῦ 1722, «αἱ Σύνοδοι κατεξουσιάζουσιν ἀπάντων καὶ διοικοῦσιν τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ... ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς ὅρους καὶ κανόνας τῶν ἁγίων Συνόδων, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Πέτρος, καθὼς φαίνεται εἰς τὰς Πράξεις... καὶ Πάπαι καὶ κάθε ἄλλοι ἀρχιερεῖς ὑπετάσσοντο ταῖς Συνόδοις καὶ αἱ Σύνοδοι εἶχον ἐξουσίαν καὶ νὰ τοὺς καθήρουν». (Παρά Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. II, σ. 914).

τὰς συνοδικὰς συζητήσεις, ἡ τέλος, ἐντολῇ τῶν Συνόδων, μετεῖχον καὶ οὗτοι εἰς τὰς συζητήσεις μετὰ τῶν ἑτεροδοξούντων καὶ ἀνεσχεύαζον τὰς δοξασίας αὐτῶν, ὡς π.χ. ὁ διάκονος τότε Μ. Ἀθανάσιος ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καὶ ἄλλοι. Τέλος καὶ μοναχοὶ καὶ λογικοί, ἰδίως θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι, μετεῖχον τῶν Συνόδων ὡς θεολογικοὶ σύμβουλοι καὶ ἐρμηνευταί, ἐπικουροῦντες πολυτρόπως τὸ ἔργον αὐτῶν. Οἱ ἐπίσκοποι δὲν μετεῖχον ἅπαντες ὑποχρεωτικῶς εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, καθ' ὅσον ἡ τοιαύτη συμμετοχὴ δὲν ἐλογίσθη ὡς νομικῶς ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος. Ἡρκεῖ μόνον νὰ ἐκπροσωπῶνται ὅπως δέη-
τε ἀποχρώντως πάντα τὰ Πατριαρχεῖα καὶ αἱ διάφοροι ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις καὶ περιφέρειαι δι' ἀριθμοῦ τινος ἐπισκόπων, ὅτινες ἐξεπροσώπουν καὶ τοὺς ἀπουσιάζοντας ἐπισκόπους, συνάμα δὲ ἦσαν φορεῖς τῆς κοινῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως τῶν ἑαυτῶν χριστιανῶν καὶ ἐκφραστοὶ τοῦ φρονήματος καὶ τῆς μαρτυρίας τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν διαφυλαξασῶν ἀλώβητον τὴν ἀποστολικὴν ὀρθοδοξίαν καὶ παράδοσιν, ὧν ἐγένοντο τὸ συνεκτικὸν καὶ ἐνωτικὸν κέντρον. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ δέον νὰ ἀντιπροσωπεύηται κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν οὐσιαστικὴν δομὴν αὐτῆς, ἄλλως ἀπόλλυσιν ἡ Σύνοδος τὴν οἰκουμενικότητα αὐτῆς ἐν περιπτώσει ἀπουσίας π.χ. πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συγκροτηθεῖσων ἐν τῇ Δύσει λατινικῶν Συνόδων, αἵτινες διὰ τοῦτο εἶναι γενικαὶ Σύνοδοι μόνον τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡστε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀναγνωρίζουσα ὡς οἰκουμενικὰς μόνον τὰς ἀρχαίας ἐπὶ τὰ ὕψ' ἀπάσης τῆς ἡνωμένης τότε Χριστιανοσύνης ἀναγνωρισθείσας Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἀγνοεῖ τὰς μετέπειτα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης μόνον συγκληθείσας καὶ ὑπ' αὐτῆς χαρακτηρισθείσας ὡς «οἰκουμενικὰς» μεταγενεστέρως 14 Συνόδους αὐτῆς, ἃς εὐλόγως χαρακτηρίζει, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὡς γενικὰς Συνόδους τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ὡς γενεαὶς οἰκουμενικὰς, ἐπεὶ δὲ στεροῦνται τῶν χαρακτήρων τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἡ αὐθεντία τῶν Συνόδων ὑπόκειται ὑπὸ τὴν ὑψίστην αὐθεντίαν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, δικαιοουμένης ν' ἀποδεχθῇ ἢ νὰ ἀπορρίψῃ αὐτάς, καθ' ὅσον αὕτη θεῖα δικαίω κέκτηται καὶ ἀσκεῖ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν. Τὸ κριτήριον δὲ τῆς ἀποδοχῆς Συνόδου τινὸς ὑπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τ.ἐ. οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων καὶ λοιπῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, εἶναι ἡ ἀκριβὴς ὑπ' αὐτῆς διατύπωσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων. Οὕτως ἡ ἀποδοχὴ Συνόδου τινὸς ὡς ἀλαθῆτος καὶ οἰκουμενικῆς ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ «πνευματεφόρου» λαοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ συμφωνίας πασῶν τῶν προσωπικῶν συνειδήσεων προέρχεται ἐκ τῆς ὀρθοδόξου συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας κατ' εἰκόνα τῆς «θείας Συνόδου», ἥτοι τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὡς ἐκ τῆς ἐνότητος καὶ καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ'

ἡ Ἐκκλησία ὑπέρεκειται τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, χρησιμοποιοῦσα αὐτάς ὡς ὄργανα, καί οὐχί ἀντιστρόφως, ὑφίσταται δὲ πάντοτε αὕτη ἐκπληροῦσα τὴν θείαν ἀποστολήν της ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἄνευ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς ὑφίστατο ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι αὐτῆς καὶ πρὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ὑψίστη αὐθεντία, ὑφ' ἣν ὑπόκειται ἡ ἐκπροσωποῦσα αὐτὴν Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἥτις δὲν εἶναι ἐξουσία ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας-σώματος Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀντλεῖ τὴν αὐθεντίαν καὶ τὸ κύρος καὶ τὸ ἀλάθητον αὐτῆς, διότι βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι δύο ἀλάθητα, ἀλλὰ τὸ ἐν καὶ μόνον τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὅλου, ὡς *corpus christianorum*, ὑπὸ τὸν φωτισμὸν τοῦ Παρακλήτου, ἀπλῆν δὲ ἐκφρασιν αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπερ χρῆζει τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιμαρτυρίας καὶ συναινέσεως ἐκ τῶν ὑστέρων τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, ἀποφαινούσης οὕτω τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις ὡς συμφώνους πρὸς τὴν συνείδησιν αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων δεδομένη, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ συγκαλοῦντος ἢ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγκροτούντων αὐτὴν ἐπισκόπων κ.τ.τ., ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀβιάστου ἀναγνωρίσεως αὐτῆς ὡς οἰκουμενικῆς ὑπὸ πασῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς ἐνεργεῖ ὁ αὐτὸς Χριστὸς διὰ τοῦ Πνεύματός του, ὡς καὶ τῆς ἀποδοχῆς ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἐκ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν αποτελουμένου ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, ὡς προερχομένων ἐκ τοῦ ἐπιστατούντος Ἀγίου Πνεύματος καὶ ἐκφραζουσῶν τὴν κοινὴν πίστιν καὶ συνείδησιν, ὡς καὶ τὴν λειτουργικὴν καὶ μυστικὴν ἐμπειρίαν καὶ ζωὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, λαμβανομένου ὑπ' ὅσιν ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ ἀλαθήτου χορηγεῖται τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐνότητι πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ δύναται νὰ ἐκφράζηται τοῦτο μόνον ἐν τῇ ἐνότητι καὶ ὁλότῃ τῆς Ἐκκλησίας ὑπ' αὐτῆς. Ἐξαρτᾶται δὲ πρὸ πάντων ἡ ἀναγνώρισις ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, τῶν ληφθεισῶν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, δι' ὃ καὶ ὡς ἀλαθήτων πιστευομένων. Οὕτως ἡ ἀποδοχὴ Συνόδου τινὸς ὡς οἰκουμενικῆς συνεπάγεται τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς καὶ ὡς ἀλαθήτου, καθ' ὅσον γενικὴ εἶναι ἡ πίστις, ὅτι οἱ συνοδικοὶ Πατέρες «κατελάμποντο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ οὐδαμῶς ἀστοχῆσαι τῆς ἀληθείας ἐδύναντο»¹⁶¹, δι' ὃν λόγον καὶ «τὰ ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἐκφωνηθέντα, θεοπνεύστως» ἐξεφωνήθησαν· «ἐξ ἐνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες ὥρισαν τὰ συμφέροντα»¹⁶². Γενικῶς οἱ Ὁρθόδοξοι πιστεύουσιν, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐδογματίσαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν καὶ ἔμπνευσιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δι-

161. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9, PG 67, 88.

162. Τοπικὴ Σύνοδος Ἰασίου (1642) 2, παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. II², σ. 658. Κανὼν 1 Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, αὐτόθι τ. I², σ. 249.

δασκαλίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, καὶ οὕτω μετὰ θείου κύρους διετύπωσαν αὐθεντικῶς ὅρους πίστεως ἀλαθήτους καὶ ἀμετακινήτους καὶ αἰώνιον καὶ ἀπόλυτον κύρος κεκτημένους καὶ ὑποχρεωτικούς διὰ πάντας τοὺς χριστιανοὺς πάντων τῶν αἰώνων. «Πᾶν γὰρ ὅ,τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν»¹⁶³. Τὴν πεποίθησιν ταύτην τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν μαρτυροῦσι καὶ οἱ ἱεροὶ Πατέρες Μ. Βασίλειος¹⁶⁴, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁶⁵, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας¹⁶⁶, Ἰωάννης Χρυσόστομος¹⁶⁷, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης¹⁶⁸, Ταρασίος Κωνσταντινουπόλεως¹⁶⁹, Ἰωάννης Δαμασκηνός¹⁷⁰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι¹⁷¹. Ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὑμνοῦσα τοὺς Πατέρας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ψάλλει, ὅτι «ὡς μυστικάι τοῦ Πνεύματος σάλπιγγες», «ὄλην εἰσδεξάμενοι τὴν νοητὴν λαμπρότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος», καὶ «ὄλην συγκροτήσαντες τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην, καὶ τῷ θεῷ Πνεύματι συνδιασκεψάμενοι, τὸ μακάριον καὶ σεπτὸν σύμβολον θεογράφως διεχάραξαν...», οὕτω δὲ «θεοπνεύστως ἀπεφθέγγαντο, ὡς χριστοκήρυκες, εὐαγγελικῶν προϊστάμενοι δογμάτων οἱ μακάριοι καὶ τῶν εὐσεβῶν παραδόσεων ἄνωθεν λαβόντες τὴν τούτων ἀποκάλυψιν σαφῶς καὶ φωτισθέντες ἐξέθεντο ὅρον θεοδίδακτον»¹⁷².

Τὸ συμπέρασμα τῶν εἰρημένων εἶναι, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, διὰ τῶν μετεχόντων εἰς αὐτάς ἐπισκόπων διατυποῦσιν εἰς δογματικούς ὅρους τὴν ἀρχαιοπαράδοτον ὀρθόδοξον πίστιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, τῇ ἐπιστάσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ δὲ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς πάλιν τὸ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκοπᾶτον, ἀποδεχόμενον διὰ τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος τὰ δεδομένα, ἀναγνωρίζει τὴν οἰκουμενικότητα αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ ἀλάθητον τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, οὕτω δὲ ἅπασαι αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι, ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ οἱ λαϊκοί, ἀποδέχονται ὡς ἀλαθήτους καὶ ὑποχρεωτικὰς

163. Μ. Κωνσταντῖνος παρ' Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστ. 3,20, PG 20,1080, παρὰ Θεοδώρητον, Ἐπιστολὴ 12 «ταῖς Ἐκκλησίαις», ἐν Die Griechischen Christlichen Schriftsteller..., ὑπὸ L. Parmentier, σ. 45. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστ. I, 9, PG 67, 85.

164. Μ. Βασίλειον, Ἐπιστολὴ 114, PG 32, 529.

165. Γρηγόριον Ναζιανζηνόῳ, Λόγ. 21,14, PG 35, 1096.

166. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, παρὰ Mansi 5, 309. Ἐπιστ. 1,17,53. PG 77, 16. 108. 109. 292 ἐξ.

167. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τοὺς τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας, λόγ. 3,3, PG 48, 865.

168. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ 4,99, PG 78, 1165.

169. Ταρασίου Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιστολὴ 1, PG 98, 1432.

170. Ἰωάννου Δαμασκηνόῳ, Ἐκδ. ὀρθ. πίστ. IV, 17, PG 94, 1176.

171. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 685 ἐξ.

172. Στιχηρὰ αἵνων Ἀκολουθίας Πατέρων Α', Δ', ΣΤ' καὶ Ζ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων,

τάς ληφθείσας ἀποφάσεις. Τοῦτο πάλιν ἀποδοτέον, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἐν αὐταῖς ἐνεργοῦντος Ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον, διαμένον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, φωτίζει καὶ τοὺς συνοδικοὺς ἐπισκόπους καὶ ἅπαν τὸ ἱερατεῖον καὶ τὸν πιστεύοντα λαόν, ἐπιτυγχανομένης οὕτω καθολικῆς συμφωνίας καὶ συμποίας καὶ ἀναγνωρίσεως ἐξωτερικῆς τῆς οἰκουμενικότητος Συνόδου τινός. Ἐὰν δὲν γίνῃ ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τότε ἀποκηρύσσονται αἱ Σύνοδοι ὡς «ληστρικαί». Οὕτως ἐξηγεῖται ὅτι μέχρι τοῦ Σχίσματος τοῦ 1054 ἀναγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀλάθητοι καὶ οἰκουμενικαὶ μόνον ἐπτά Σύνοδοι ἐκ διπλασίου περίπου ἀριθμοῦ Συνόδων, συγκαληθεῖσιν ὡς οἰκουμενικῶν, δὲν ἀναγνωρίσθησαν δὲ αἱ ἐν Σαρδικῇ, Ἀρελάτῃ καὶ Ῥώμῃ (341) καὶ ἀπεκηρύχθησαν ἐντελῶς αἱ Ἀρειανικαί, ἡ Ἀηστρική, ἡ Εἰκονοκλαστική καὶ ἄλλαι Σύνοδοι πολυαρίθμων ἐπισκόπων, βραδύτερον δὲ καὶ ἡ Φλωρεντινὴ Σύνοδος, συμμετέχοντος ἐνεργῶς καὶ ἐνσυνειδήτως τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ εἰς τὴν ἀποκήρυξιν αὐτῶν, ὡς καὶ ἀντιθέτως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν ὄντως Οἰκουμενικῶν. Τοῦτο δέ, διότι οὐ μόνον οἱ ἐπίσκοποι μετὰ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, ἀλλ' ἅμα καὶ οἱ λαϊκοὶ εἶναι στοιχεῖα καὶ μέλη ὀργανικὰ καὶ ἀχώριστα τοῦ ἐνὸς σώματος τῆς Ἐκκλησίας, κινούμενα ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰς συμφωνίαν καὶ σύμπνοιαν ἐν τῇ πίστει, ἥτις εἶναι «οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαις ἐγγιγνομένη»¹⁷³. Ἐντεῦθεν «τάς γενομένας Συνόδους ἡ εὐσεβὴς πίστις κυροῖ, καὶ πάλιν ἡ τῶν δογμάτων ὀρθότης κρίνει τὰς Συνόδους»¹⁷⁴. Οὕτως, ἄρα, πᾶσαι «αἱ περὶ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιοῦνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν»¹⁷⁵. Ἐνεκα τούτου ὑπέρτατον κριτήριον ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἀποβαίνει ἡ κοινὴ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἡ «consensus Ecclesiae». Διαμορφοῦται δὲ ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς συνεργίας τοῦ θείου παράγοντος, ἥτοι τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, ὡς φαίνεται καὶ ἐν Β' Κορ. 3,2-3: «ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων· φανεροῦμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνοις». Ἡ κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις, θεωρουμένη ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ὡς συνεχὲς γεγονὸς καὶ ὡς ἔσχατον κριτήριον, ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος διὰ τῶν αἰώνων, διαμορφουμένη διὰ τῆς ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος κατανοήσεως καὶ βιώσεως τῆς ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως ὑπὸ

173. Μ. Βασιλείου, Εἰς Ψαλμ. 115, 1, PG 30, 104.

174. Πηδάλιον, Προλεγόμενα εἰς Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, σ. 66.

175. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 230, PG 32, 860.

τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορικῇ πορείᾳ τῆς Ἐκκλησίας¹⁷⁶. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν συνοδικῶς δεδογμένων ἐν ὁμοφωνίᾳ πάντων οἱ Ὁρθόδοξοι διακρατοῦμεν «quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est», ἀκολουθοῦντες τὴν universalitatem καὶ τὴν consensionem πάντων, καὶ ἄρα δι' αὐτῶν καὶ τὴν antiquitatem, διὰ τὴν ἐπαναλάβωμεν τοὺς λόγους τοῦ Βικεντίου Λειρίνου¹⁷⁷.

Ἐν τέλει παρέχομεν τὸν ἐπόμενον πίνακα τῶν ἀρχαίων ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐμφαίνοντα καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν.

Α' Οἰκουμενικὴ ἐν Νικαίᾳ, Πατέρες 318(;), συνεδρία ἀπὸ 20.5-25.8(;) 325: Σύμβολον Νικαίας, κατὰ Ἀρείου, ὁμοούσιον Υἱοῦ τῷ Πατρὶ, κανόνες 20.

Β' Οἰκουμενικὴ ἐν Κων/πόλει, Πατέρες 150(;), συνεδρία κατὰ Μάϊον-Ἰούλιον 381: Σύμβολον Νικαίας-Κων/πόλεως, ὁμοούσιον Ἀγίου Πνεύματος Πατρὶ καὶ Υἱῷ, κατὰ Πνευματομάχων, κανόνες 7.

Γ' Οἰκουμενικὴ ἐν Ἐφέσῳ, Πατέρες 200, 6 συνεδρία ἀπὸ 22.6—30.7.431: Θεοτόκος, κατὰ Νεστορίου, κανόνες 8.

Δ' Οἰκουμενικὴ ἐν Χαλκηδόνι, Πατέρες 630, 17 συνεδρία ἀπὸ 8.10—1.11.451: δύο φύσεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ, κατὰ Μονοφυσιτισμοῦ, κανόνες 30.

Ε' Οἰκουμενικὴ ἐν Κων/πόλει, Πατέρες 150(;), 8 συνεδρία ἀπὸ 5.5—4.6.553: καταδίκη τριῶν κεφαλαίων καὶ Ὁριγενισμοῦ.

ΣΤ' Οἰκουμενικὴ ἐν Κων/πόλει, Πατέρες 150(;), 18 συνεδρία ἀπὸ 7.11.680—16.9.681: καταδίκη Μονοθελητισμοῦ.

Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ ἐν Κων/πόλει, Πατέρες 221(;), συνεδρία ἀπὸ 1.9.691—31.8.692: ἔκδοσις 102 κανόνων καὶ ἐπικυρώσεις Ἀποστολικῶν, Τοπικῶν Συνόδων καὶ Πατέρων.

Ζ' Οἰκουμενικὴ ἐν Νικαίᾳ, Πατέρες 350, 8 συνεδρία ἀπὸ 24.9—13.10.787: καταδίκη Εἰκονομαχίας, κανόνες 22.

Δυστυχῶς μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ συγκρότησις νέας Οἰκουμενικῆς Συνόδου λόγῳ τοῦ Σχίσματος, τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῶν Ἀραβικῶν καὶ μάλιστα τῶν Τουρκικῶν κατακτήσεων καὶ τῶν μετέπειτα δυσμενῶν πολιτικῶν συνθηκῶν ἐν ταῖς Ὁρθοδόξοις χώραις. Ἦδη ὅμως πανορθόδοξο ἀποφάσει ἤρξατο προπαρασκευαζομένη ἡ σύγκλησις τῆς «ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου» τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας¹⁷⁸.

176. Πρβλ. καὶ Α. Ἀλ. Βιζιτάτου, Ἡ συνειδησις τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1955, σ. 33-34.

177. Βικεντίου Λειρίνου, Commonitorium prim. 2, PL 50, 640.

178. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις, Ἀθῆναι 1968. Τὸ ὅτι αὐτοῦ, Ἡ Α' Διάσκεψις τῆς προπαρασκευαστικῆς τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Διορθόδοξου Ἐπιτροπῆς, Ἀθῆναι 1971.

3. Τοπικαὶ Σύνοδοι

Εἵπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ β' αἰῶνος ἤρξαντο συγκροτούμεναι αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι, πρὸς ἐπίλυσιν τῶν παρουσιαζομένων γενικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀποτελοῦσαι ἐξέλιξιν τῶν μικροτέρων ἐπαρχιακῶν καὶ μητροπολιτικῶν Συνόδων, αἵτινες ὤφειλον νὰ συνέρχωνται δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὸν 37 'Αποστολικὸν Κανόνα, τὸν 20 τῆς Συνόδου τῆς 'Αντιοχείας, τὸν 5 τῆς Α' καὶ τὸν 19 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τουλάχιστον ἅπαξ τοῦ ἔτους, «διὰ τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομὰς», κατὰ τὸν 8 κανόνα τῆς Πενθέκτης καὶ τὸν 6 τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹⁷⁹. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὰς ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους, αἵτινες συνῆλθον μόνον ἀπὸ τοῦ δ' μέχρι τοῦ η' αἰῶνος, αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι συνέρχονται πάντοτε ἐν τῇ 'Ορθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ τοῦ β' μέχρι καὶ τοῦ κ' αἰῶνος, οὕσαι καὶ νῦν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν ἰσχύϊ καὶ λειτουργίᾳ παρὰ ταῖς Αὐτοκεφάλους 'Ορθοδόξοις Ἐκκλησίαις ὑπὸ τὴν μορφήν Συνόδων τῆς Ἱεραρχίας αὐτῶν μὲ διαφόρους ἐκασταχοῦ παραλλαγὰς. Οὕτω μετὰ τὰς ἀσχολουμένας περὶ τὰ δογματικὰ καὶ ἄλλα μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ αἱ Τοπικαὶ ἀνακρίνουσι «τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἀντιλογίας» καὶ ὑποθέσεις πάσας: διοικητικὰς, λατρευτικὰς, ἡθικοπρακτικὰς κλπ., ἐκλέγουσι τοὺς νέους ἐπισκόπους καὶ δικάζουσι τοὺς κληρικούς. Αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι συγκαλοῦνται ἐν τῇ πρωτευούσῃ πόλει ἢ ἀλλοχού ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας τακτικῶς ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους, ἢ ἐκτάκτως «ὁσάκις ἂν κοινὴ χρεια καλέσῃ», αἰτήσῃ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων, ὑπὸ τοῦ «πρώτου» ἐπισκόπου αὐτῆς: μητροπολίτου ἢ ἀρχιεπισκόπου ἢ πατριάρχου, ὅστις καὶ προεδρεῖ αὐτῶν, ἀναπληρούμενος ὑπὸ τοῦ φέροντος τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης. Τούτων μετέχουσι μετὰ δικαιώματος ψήφου πάντες οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι τῆς οἰκείας Ἐκκλησίας ὑποχρεωτικῶς, δύνανται ὅμως καὶ ἐπιβάλλεται μάλιστα ὅπως μετέχουσι καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μετὰ ἢ ἄνευ δικαιώματος ψήφου (καν: 20 'Αντιοχείας). Αἱ ἀποφάσεις τῶν Τοπικῶν Συνόδων ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων λαμβάνονται κατὰ πλειονοψηφίαν (καν: 6 Α' Οἰκουμενικῆς, 19 'Αντιοχείας), πλὴν βεβαίως τῶν δογματικῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται παμφηφία, καίτοι καὶ ἐπὶ τῶν μὴ δογματικῶν δέον νὰ ἐπιδιώκηται ὁμοφωνία· «οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι» (καν. 34 'Αποστολικός). Ταῦτα βεβαίως ἰσχύουσι καὶ διὰ πάσας τὰς Ἐκκλησιαστικὰς Συνόδους.

Ἐν τῇ κατ' ἀνατολὰς 'Ορθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ συνῆλθον κατὰ τὴν παλαιохριστιανικὴν, τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μεταβυζαντινὴν ἐποχὴν πολλαὶ Τοπικαὶ Σύνοδοι, ἐξ ὧν θὰ ἀναφέρωμεν τὰς σπουδαιοτέρας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς

179. Πρβλ. καὶ κανόνας 5,52 καὶ 95 τῆς Συνόδου τῆς Κερθαγένης.

Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Εὐσέβιος μαρτυρεῖ, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ β' αἰῶνος ἤρξαντο συγκροτοῦμεναι Τοπικαὶ Σύνοδοι, βραδύτερον δὲ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ δευτέρου κανόνος τῆς Πενθέκτης Συνόδου καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων γενικῶς ἕνδεκα Τοπικαὶ Σύνοδοι, συνελθοῦσαι: ἐν Καρχηδόνι ἐπὶ Κυπριανοῦ τῷ 251, καν. 1, Ἀγκύρᾳ τῷ 314, καν. 25, Νεοκαισαρεῖα τῷ 314, καν. 15, Ἀντιοχείᾳ τῷ 341, καν. 25, Γάγγρᾳ περὶ τὸ 340/41, καν. 21, Σαρδικῇ τῷ 343, καν. 21, Λαοδικείᾳ μεταξὺ τοῦ 343-380, καν. 60, Κων/πόλει τῷ 394 (περὶ Ἀγαπίου καὶ Βαγδατίου), καν. 1, Καρθαγένῃ τῷ 419, καν. 133, εἰς ἃς ἐνετάχθησαν καὶ αἱ ἐν Κων/πόλει πρωτοδευτέρα τῷ 861, καν. 17, καὶ ἐν τῷ ναῶ τῆς ἀγίας Σοφίας τῷ 879/80, καν. 3. Ἐνῶ δὲ αἱ Σύνοδοι αὗται ἀπέκτησαν οἰκουμενικὴν σημασίαν, ἐπειδὴ ἐκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Πενθέκτης καὶ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῆς κοινῆς συνειδήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἡσσανος σημασίας. Οὕτως εἰς τὰς ἀνωτέρω ἕνδεκα προσετέθησαν μεταγενεστέρως, ἰδίως ὑπὸ δυτικῶν πηγῶν, καὶ πολλαὶ ἄλλαι Τοπικαὶ Σύνοδοι, ἀναβιβαζομένου ὑπὸ τινων τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν μέχρι τοῦ Σχίσματος τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου (1054) εἰς 47. Ὁμοίως συνῆλθον ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως (1453) πολλαὶ Τοπικαὶ Σύνοδοι, ἐξ ὧν 26 εἶναι αἱ σπουδαιότεραι. Τέλος καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως συνεκροτήθησαν πολλαὶ Τοπικαὶ Σύνοδοι, ἐξ ὧν μείζονος σημασίας εἶναι αἱ τοῦ ιζ' αἰῶνος, αἱ ἀντεπελθοῦσαι κατὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ καθορίσασαι μέσσην τινὰ τὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδοξίας μεταξὺ τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ¹⁸⁰.

4. Αἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων.

Ἐκ τῶν προειρημένων συνάγεται, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων ἀναφέρονται ἔνθεν μὲν εἰς τὴν δογματικὴν πίστιν, ὀνομαζόμεναι «σύμβολα» ἢ «ὄροι» ἢ «τόμοι» ἢ «ὁμολογίαι» ἢ «ἐκθέσεις», ἔνθεν δὲ εἰς τὰ ἥθη, τὴν διοίκησιν, τὴν λατρείαν, τὴν εὐταξίαν, τὸ πολίτευμα καὶ τὸν καθόλου βίον τῆς Ἐκκλησίας, ὀνομαζόμεναι «κανόνες». Οὕτως οἱ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔγραφον πρὸς τὸν Βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα Μ. Θεοδοσίον: «συντόμους ὁ ρ ο υ ς ἐξεφωνήσαμεν, τὴν τε τῶν Πατέρων πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες..., πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν Ἐκκλησιῶν

180. Βλέπ. Ἰω. Καρμύρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 690 ἐξ., ἔνθα καὶ βιβλιογραφία. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα, τ. Ι', σ. 111 ἐξ., 229 ἐξ., 254 ἐξ., 437 ἐξ., τ. ΙΙ', σ. 642 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθῆναι. 1937, σ. 232 ἐξ. H. G. Beck, Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich, München 1959, σ. 49 ἐξ.

ρητοὺς καὶ νόμους ὥρισάμεν»¹⁸¹. Παρατηρητέον ὅτι οἱ ρυθμίζοντες τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας κανόνες εἶναι ἀχώριστοι τῶν δογμάτων καὶ ὅρων, ὄντες πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ ἐκείνων εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς πρακτικῆς ζωῆς τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Διότι ἡ κανονικὴ τάξις καὶ εὐταξία καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσιν ἐκφρασιν τῆς δογματικῆς πίστεως αὐτῆς, ἐναρμονιζόμενε πλήρως πρὸς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς, ὡς καὶ μαρτυρίαν τῆς ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βιουμένης καὶ διδασκομένης ἀληθείας ἐν τῇ ιστορικῇ ζωῇ αὐτῆς¹⁸². Αἱ τε Οἰκουμενικαὶ καὶ αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι ἡδύναντο νὰ ἐκδίδωσι καὶ ὅρους καὶ κανόνες, ἀλλ' ὅμως συνήθως ἡ διατύπωσις καὶ ἐκδοσις τῶν ὅρων μὲν ἦτο ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν κανόνων δὲ τῶν Τοπικῶν Συνόδων καὶ τινων Πατέρων. Καὶ πράγματι, ἐκτὸς τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν Συνόδων, ἰσχύουσιν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ β' κανόνος τῆς Πενθέκτης ἀναγνωρισθέντες 85 Ἀποστολικοὶ λεγόμενοι κανόνες, ὡς καὶ οἱ κανόνες τῶν ἐπομένων ἱερῶν Πατέρων, οἱ κυρίως εἰπεῖν ὄντες κανονικοῦ χαρακτῆρος ἀποσπάσματα ἐκ συγγραφῶν αὐτῶν: 4 Διονυσίου Ἀλεξανδρείας († 364, ἐκ τῆς ἐπιστοκῆς τοῦ πρὸς Βασιλείδην), 15 Πέτρου Ἀλεξανδρείας († 311, ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ «περὶ μετανοίας»), 11 Γρηγορίου Νεοκαισαρείας († περὶ τὸ 270, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ «περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδρομῇ τῶν βαρβάρων εἰδωλόθυτα φαγόντων»), 3 Μ. Ἀθανασίου († 373, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ «πρὸς Ἀμμοῦν μονάζοντα», τῆς 18[᾽] ἑορτιατικῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς «πρὸς Ρουφινιανὸν ἐπίσκοπον»), 92 Μ. Βασιλείου († 379, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πρὸς Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, Διόδωρον Ταρσοῦ, πρεσβύτερον Γρηγόριον, πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος), 18 Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας († 385), 1 Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου († 390, ἐκ τοῦ «τίνα χρὴ ἀναγινώσκεισθαι βιβλία τῆς Π. Διαθήκης»), 8 Γρηγορίου Νύσσης († 394, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς Ληττίον), 1 Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου (περὶ τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης), 14 Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας († 412), 5 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας († 444), Ἐγκύκλιος Γενναδίου Ἀ' Κωνσταντινουπόλεως (458-59, περὶ σιμωνιακῶν χειροτονιῶν). Οὕτως ἰσχύουσιν ἐν αὐτῇ 878 ἐν συνόλῳ κανόνες, ἦτοι 190 τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, 322 τῶν προμνησθεισῶν ἑνδεκα Τοπικῶν

181. Mansi VI, 651.

182. Πρβλ. καὶ Β. Φειδᾶ, Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, Ἀθήναι 1972, σ. 31: «Ἀναντίρρητον ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἀποτελοῦν τὴν καθ' ἐκάστην ἐποχὴν ἀσφαλῆ μαρτυρίαν τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι αὐθεντικῆς προσαρμογῆς τοῦ περιεχομένου τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως εἰς τὴν ιστορικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, διότι συνιστοῦν τὴν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἱστορικὴν ἐκφρασιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πάντοτε κατεχομένης καὶ βιουμένης ἀληθείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως».

Συνόδων, 85 τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ 281 τῶν ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Πάντας συλλήβδην τοὺς κανόνας τούτους ἐπεκύρωσε καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ α' κανόνος αὐτῆς, ἥτοι τοὺς «ἐκτεθέντας ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπύγγων τοῦ Πνεύματος, τῶν πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε ἔξ ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν»¹⁸³.

Εἰδικώτερον περὶ τῶν ὅρων καὶ τῶν κανόνων τῶν Συνόδων¹⁸⁴ παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ μὲν ὅροι πίστεως τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς ἀναφερόμενοι εἰς τὴν δογματικὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, κέκτηνται ἀπόλυτον κύρος καὶ αὐθεντίαν καὶ καθολικὸν καὶ ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα διὰ πάντα τὰ τμήματα τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ διὰ πάντας τοὺς καθ' ἕκαστον Ὁρθοδόξους. Κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπόκεινται οὗτοι εἰς ἀκύρωσιν ἢ τροποποίησιν ἢ οἰανδήποτε ἀλλοίωσιν, εἰ μὴ μόνον εἰς ἐρμηνευτικὴν τινὰ ἀνάπτυξιν καὶ διατύπωσιν διὰ νέας τινὲς φρασεολογίας ὑπὸ μεγάλης Πανορθοδόξου Συνόδου—δῆλα δὴ ὑπὸ ἰσοτίμου καὶ ἰσοδυνάμου καὶ ἰσοστασίου πρὸς τὴν ἀρχικῶς θεσπίσασαν αὐτοὺς Σύνοδον ὀργάνου τῆς Ἐκκλησίας—πρὸς κατανόησιν ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ὀρθοδόξου κόσμου, ἄνευ ὅμως ἀλλοιώσεώς τινος τοῦ δογματικοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἀπορριπτομένης ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων τῆς θεωρίας περὶ ἐξελίξεως τῶν δογμάτων. Διότι τὰ δόγματα, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρονται οἱ ὅροι, ὡς ἀποκεκαλυμμένοι θεῖαι ἀλήθειαι, εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀναλλοίωτα καὶ αἰώνια, μόνον δὲ ἡ ἐξωτερικὴ μορφή καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτῶν διατύπωσις δύνανται νὰ ἐξαλλάσῃ κατὰ τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, μὴ ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῶν δογμάτων τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομίας. «Ἐν γὰρ τοῖς θείοις δόγμασιν οὐδαμοῦ χώραν ἔχει ποτὲ ἡ οἰκονομία ἢ συγκατάβασις· ταῦτα γὰρ ἀσάλευτά εἰσι καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων ὡς ἀπαράβατα ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ διαφυλάττονται»¹⁸⁵. Μόνον δὲ ἐν τοῖς κανόσιν ἐφήρμοζε τὴν οἰκονομίαν ἡ ἀρχαία καὶ ἡ συνεχίζουσα αὐτὴν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀναλόγως τῆς δογματικῆς καὶ κανονικῆς διδασκαλίας τῶν προσερχομένων τῇ Ὁρθοδοξίᾳ αἱρέσεων ἢ σχισμάτων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς αὐτήν, τῶν καιρικῶν καὶ τοπικῶν ἀναγκῶν καὶ συνθηκῶν καὶ τῆς ἐπιδιωκομένης ἐκάστοτε ἐκκλησιαστικῆς σκοπιμότητος, ἐπὶ σωτηρίᾳ ὧσιν εἶναι τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν κανόνων τῶν τε Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν

183. Παρὰ Ἰω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τ. Ι², σ. 249.

184. Πρβλ. καὶ Ἰω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Εἰσηγήσεις ἐνώπιον τῶν διασκέψεων Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντικαθηδονίων θεολόγων, Ἀθῆναι 1970, σ. 65 ἔξ.

185. Ἀπόκρισις τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς Ἀνωμότους, παρὰ Ἰω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τ. ΙΙ², σ. 888-889.

Συνόδων παρατηροῦμεν, ὅτι οὗτοι ὑπολείπονται βεβαίως τῶν ὄρων, δι' ὃν λόγον ὑπόκεινται εἰς τροποποίησιν ἢ συμπλήρωσιν ὑπὸ νεωτέρας Συνόδου ἢ καὶ ἀκύρωσιν ἢ προσαρμογῇ (ἰδίως οἱ ἀναφερόμενοι εἰς ὠρισμένον χρόνον ἢ ἔθιμα ἢ παροδικὰ πράγματα ἢ μεταβαλλομένας σχέσεις καὶ συνθήκας τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τούτου δὲ μὴ ἐφαρμοζόμενοι νῦν, ἀλλὰ περιπεσόντες εἰς λήθην καὶ ἀχρησίαν) πρὸς τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις καὶ ἀνάγκας καὶ συνθήκας τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἀρχαίων κανόνων μεῖζον κύρος κέκτηνται οἱ ὀλίγοι δογματικοῦ περιεχομένου κανόνες, οἱ «συντελοῦντες εἰς δογμάτων ἀκρίβειαν», οἵτινες δὲν μεταβάλλονται, ἀλλ' ἀπλῶς ἐρμηνεύονται ἐκ νέου καὶ ἀναπτύσσονται κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας. Τούναντιον οἱ ἄλλοι κανόνες, καὶ δὴ οἱ καιρικοὶ καὶ περιστάτικοι καὶ «ἀπρακτῆσαντες» καὶ ἀνεφάρμοστοι ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας, ὡς καὶ οἱ ἀναφερόμενοι εἰς ἔθνη τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς λειτουργικὰς καὶ διοικητικὰς διατάξεις καὶ ἔθιμα ἀνθρωπίνου δικαίου, καὶ οὐχὶ βεβαίως θείου δικαίου, ἐπομένως μὴ ἀναγόμενοι εἰς τὴν οὐσίαν τῶν δογμάτων, ὑπόκεινται εἰς ἀναθεώρησιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἐχούσης τὸ δικαίωμα τῆς διατηρήσεως ἢ τροποποιήσεως ἢ μὴ ἐφαρμογῆς ἢ ἄρσεως τῶν ἐξ αὐτῶν εἰς ἀχρησίαν καὶ λήθην περιελθόντων ἢ τῆς θεσπίσεως νέων κανόνων, ἀναγκαίων εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐννοεῖται δι' ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς ἢ Πανορθοδόξου Συνόδου¹⁸⁶. Καθ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία εἶναι βεβαίως ἀνωτέρα τῶν κανόνων, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τὰνάπαλιν. Κατὰ ταῦτα, οὐχὶ πάντων, ἀλλὰ μόνον τῶν εὐαρίθμων κανόνων, τῶν ἀναφερομένων εἰς παροδικοῦ χαρακτῆρος ζητήματα ἢ σχέσεις ἢ συνθήκας χρονικὰς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, νῦν δὲ τέλεον ἐκλιπούσας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἐθῶν καὶ ἐθίμων ἐπιτρέπεται τροποποιήσεις, ἀντικατάστασις ἢ κατάργησις, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τοῦ αὐθεντικοῦ φορέως τῆς ἐξουσίας καὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτοι τῆς Συνόδου τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς, καὶ ἄνευ μεταβολῆς κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἑαυτῆς αὐθεντικῆς κανονικῆς Παραδόσεως¹⁸⁷.

186. Διότι «ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ προσφέρῃ συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως τὴν ἀμετάβλητον οὐσίαν τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως εἰς νέα ἱστορικὰ σχήματα, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ὑφισταμένων συνθηκῶν, πρὸς εὐχερεστέραν ὑπὸ τῶν πιστῶν οἰκείωσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας... Ἡ τοιαύτη εἰς νέας ἱστορικὰς μορφὰς διατύπωσις τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας δηλοῖ οὐχὶ κατάργησιν ἢ ἀνατροπὴν τῆς προγενεστέρας κανονικῆς παραδόσεως, ἀλλ' ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι αὐθεντικὴν συνέχισιν ταύτης, διότι οἱ νέοι κανόνες δὲν εἰσάγουν νέαν γνώσιν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ νέαν ἐφαρμογὴν αὐτῆς εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας» (Β. Φεῖδᾶ, μν. ἔ. σ. 42, 43).

187. Αὐτόθι σ. 48: «Οὕτως ἡ Ἐκκλησία, ἀσκοῦσα τὴν θεῖον δικαίον νομοθετικὴν αὐτῆς ἐξουσίαν, ἐθέσπισε καὶ θὰ συνεχίσῃ νὰ θεσπίζῃ νέους κανόνες, χωρὶς ὅμως νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὴν οὐσίαν τῆς αὐθεντικῆς κανονικῆς παραδόσεως, ἥτις ἐκφράζει τὴν περὶ ἀληθείας ὑπέρχονον συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, διότι ταύτην δέον αὐτὴ νὰ προσφέρῃ ἀκεραίαν καθ' ἑκάστην ἐποχὴν εἰς οἰκεία τοῖς πιστοῖς ἱστορικὰ σχήματα».

V.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΤΡΙΔΕΝΤΩ ΣΥΝΟΔΟΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Τὸ πρόβλημα τῶν ἑτεροδόξων γενικῶς ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, καὶ ἰδίως τῶν λατινικῶν τοιούτων μετὰ τὴν ἐν Τριδέντῳ Σύνοδον, ἀπησχόλησε τὴν σύγχρονον Ὁρθόδοξον Θεολογίαν εἰς μίαν προσπάθειαν ἐπισημάνσεως αὐτῶν καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπ' αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπετεύχθη κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἰδιαιτέρως τὸ θέμα τοῦτο ἀπησχόλησε τὸ πρῶτον συνέδριον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἐν Ἀθήναις τῷ 1936 καὶ μετ' αὐτό¹⁸⁸, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ὑπεβλήθη καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐρώτησις ἐκ μέρους τῆς Παλαιοκαθολικῆς ἀντιπροσωπείας πρὸς τὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν κατὰ τὴν πρώτην συνδιάσκεψιν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις κατ' Ἰούλιον 1973¹⁸⁹. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην διαπιστοῦμεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι περιορισμένη τις ἐπίδρασις τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου ἡσκήθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε περιέπεσεν εἰς παρακμὴν ἡ Ὁρθόδοξος Βυζαντινὴ Θεολογία συνεπεία τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος. Οὐχ' ἤρτον ὁμως ἡ πρώτη ἀνεπιτυχὴς προσπάθεια τῶν Λατίνων

188. Πρβλ. Procès-verbaux du premier congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes 1936. Χρυσ. Παπαδόπουλος, Die äusseren Einflüsse auf die Orthodoxe Theologie im XVI und XVII Jahrhundert, αὐτόθι, σ. 193-208. Κ. Δυοβουνιώτου, Die äusseren Einflüsse auf die Orthodoxe Theologie, besonders seit der Eroberung Konstantinopels, αὐτόθι, σ. 209-211. G. Florovsky, Westliche Einflüsse in der Russischen Theologie, αὐτόθι, σ. 212-231. Τοῦ αὐτοῦ, Puti Russkago Bogosloviya, Paris 1937. Ἰω. Καρμίρη, Ὁ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ἐναρκτήριος ἐπὶ ὑψηλείᾳ λόγος, Ἀθῆναι 1938. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑτεροδοξοὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὰς ὁρθόδοξους Ὁμολογίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, Ἱερουσαλὴμ 1948. Τοῦ αὐτοῦ, Contemporary Orthodox Theology and its task, N. York 1969. An offprint from «St. Vladimir's Theological Quarterly» 13 (1969) Nos 1-2.

189. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Α' Συνδιάσκεψις τῆς μικτῆς Ὁρθοδόξο-παλαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Παλαιοκαθολικῆς. Ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1973-1974.

πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἤρξατο ἐνωρίτερον, καὶ δὴ ἤδη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1204) καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ ιγ' μέχρι τῶν μέσων τοῦ ιε' αἰῶνος εἶναι περίοδος λίαν ἐντατικῆς ἐνωτικῆς κινήσεως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, κορυφωθείσης εἰς τὰς δύο ἐνωτικὰς Συνόδους τῆς Λυῶνος (1274) καὶ τῆς Φλωρεντίας (1439), ὡς καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ τοῦ Ἑσυχασμοῦ Συνόδους τοῦ ιδ' αἰῶνος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ταύτην συμπίπτει ἡ πρώτη, μετὰ τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης (1054), μεγάλη συνάντησις τῆς Ὁρθοδόξου Βυζαντινῆς Θεολογίας καὶ σκέψεως μετὰ τῆς Λατινικῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας, ἐξ ἧς προῆλθεν ἀξιόλογος ἀντιρρητικὴ φιλολογία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δογματικῶν τούτων ἀγώνων καὶ πέραν τούτων μέχρι τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου (1545-1563) ἡ Βυζαντινὴ Ὁρθόδοξος Θεολογία ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῆς Λατινικῆς, ὡς ἐμφαίνεται τοῦτο π.χ. ἐκ τῶν δογματικῶν συγγραφῶν τοῦ Παχώμιου Ῥουσάνου (1508-1553)¹⁹⁰, τῶν «Ἀποκρίσεων» τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' πρὸς τοὺς Βυρτεμβεργίους Λουθηρανούς θεολόγους (1576-1581)¹⁹¹ καὶ ἄλλων. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα οἱ Βυζαντινοὶ θεολόγοι ἐπέτυχον νὰ ἀποκρούσωσι διὰ πολλῶν ἀντιρρητικῶν συγγραμμάτων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν ὡς ὑποταγὴν εἰς τὸν Πάπαν, τὰς λατινικὰς ἐτεροδιδασκαλίας καὶ καινοτομίας καὶ τὴν σφόδρα νοησιарχικὴν σχολαστικὴν μέθοδον καὶ θεολογίαν τῆς Δύσεως. Τοιοῦτο-τρόπως ἐπέτυχον τὴν ματαίωσιν σοβαρᾶς τινος ἐπιδράσεως τῆς Δυτικῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Θεολογίας καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Λατινικοῦ Σχολαστικισμοῦ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ὁρθόδοξιν. Ἐσημειώθη μόνον ἀνάληψις θεολογικῶν τινων ὅρων, ὡς π.χ. ὁ Γεννάδιος Σχολάριος παρέλαβε καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν τὸν σχολαστικὸν ὅρον «μετουσίωσις», μεταφράσας τὸν ἀντίστοιχον λατινικὸν «transsubstantiatio». Τοῦτον ἐχρησιμοποίησαν μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος, ὁ Μάξιμος Μαργούνιος, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὁ Μελέτιος Συρίγος, ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος καὶ αἱ Σύνοδοι ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦ 1672 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ 1691. Ἀλλ' ὅμως ἐχρῆσαντο τῷ ὅρῳ τούτῳ οἱ Ἕλληνες θεολόγοι κατὰ συνθήκην καὶ ἐν ὀρθόδοξῳ ἐννοίᾳ, δῆλα δὴ ἐν τῇ σημασίᾳ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Πατέρων χρησιμοποιοιμένων ὅρων «μεταβολή», «τροπή», «μεναποίησις», «μεταρρύθμισις» καὶ «μεταστοιχείωσις», οὐχὶ δὲ ἐν λατινικῇ σχολαστικῇ ἐννοίᾳ. Ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον ταύτην ἔννοιαν

190. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁ Παχώμιος Ῥουσᾶνος καὶ τὰ ἀνέκδοτα δογματικὰ καὶ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, Ἀθήναι 1935. Τοῦ αὐτοῦ, Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, Summa Theologica, Ἀθήναι 1935, σ. 33 ἐξ.

191. Κείμενα παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Ι', σ. 437 ἐξ., τ. ΙΙ', σ. 515 ἐξ.

χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος οὗτος ὑπὸ ὀρθόδοξων τινῶν θεολόγων καὶ μέχρι σήμερον, μὴ λαμβανόντων ὑπ' ὄψιν τὴν λατινικὴν προέλευσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑποκρυπτομένην λατινικὴν θεολογίαν τῆς μετουσιώσεως, ἣν ἀπορρίπτουσι βεβαίως οὗτοι.

Πραγματικαὶ ὅμως λατινικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ ὀρθόδοξων τινῶν θεολόγων μόνον — καὶ οὐχὶ βεβαίως ἐπὶ τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας — ἡσκήθησαν μετὰ τὴν Τριδεντικὴν Σύνοδον, καὶ δὴ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἰσ' αἰῶνος καὶ κυρίως κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, συνεπεία τῆς πρώτης ἐπαφῆς τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, τοῦ ἐπιχειρήσαντος διείσδυσιν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν. Ὡς γνωστόν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ἐντόνως ἀντέδρασαν κατὰ τῆς προσπαθείας ταύτης διὰ διαφόρων μέσων καὶ ἰδίως διὰ Τοπικῶν Συνόδων καὶ ἀντιπροτεσταντικῶν συγγραφῶν καὶ ὁμολογιῶν πίστεως¹⁹². Ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι, ἐξαπίνης καὶ ἀπροπαράσκευοι καταληφθέντες καὶ δὴ ὑπὸ τὴν στυγνὴν Τουρκοκρατίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὴν Λατινικὴν Θεολογίαν, ἥτις εἶχεν ἀποσαφηνίσει τὰς μεταξὺ Προτεσταντισμοῦ καὶ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ διαφορὰς ἐν τοῖς σπουδαιότεροις δόγμασιν, ἐν οἷς αἱ αὐταὶ περίπου διαφοραὶ ὑφίσταντο καὶ μεταξὺ Προτεσταντισμοῦ καὶ Ὁρθόδοξου Καθολικισμοῦ, οἷον περὶ Ἱερᾶς Παραδόσεως, Ἐκκλησίας, δικαιοσύνης, μυστηρίων κλπ., ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία δὲν εἶχε τότε ἐρευνήσει βαθύτερον τὰ νέα ὑπὸ τῆς Διαμαρτυρήσεως ἀναρριφθέντα θεολογούμενα, περὶ ἃ ἤριζον οἱ Ῥωμαιοκαθολικοὶ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι ἐν τῇ Δύσει, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποφανθῇ ἐπ' αὐτῶν ἐπισήμως, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς καταστάσεως ἀμφοτέρων ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δουλείαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὡς ἐκ τούτου εὐάριθμοὶ τινες ὀρθόδοξοι θεολόγοι ἐχρησιμοποίησαν ἐπικουρικῶς σχετικὰς λατινικὰς συγγραφὰς καὶ ἀνεπιγνώστως ὑπέστησαν λατινικὴν τινα ἐπίδρασιν. Οἱ σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἐπόμενοι:

Ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος ἐν τῷ «περὶ Μυστηρίων» ἔργῳ του ἐδανείσθη τοὺς λατινικοὺς σχολαστικοὺς ὅρους «ὕλη», «εἶδος», «ποιητικὸν ἢ ὀργανικὸν αἷτιον», «μετουσίωσις» κλπ., οἷτινες παρεισέφρησαν καὶ εἰς τὰς Ἀποκρίσεις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' πρὸς τοὺς Βυρτεμβεργίους Λουθηρανούς θεολόγους, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἔμειναν μακρὰν πάσης ἄλλης λατινικῆς ἐπιδράσεως. Ἀντιθέτως ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν, καὶ μάλιστα τοῦ Βελλαρμίνου, ἐθεολόγησεν ὁ Μελέτιος Συρίγος.

Ἀλλὰ περισσότερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας ὁ μητροπολίτης Κιέβου Πέτρος Μογίλας. Οὗτος ἔγραψε τὴν Ἀ' Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν, ἵδρυσεν τὴν ἐν Κιέβῳ σχολὴν του καὶ ἐπραγματοποίησε τὴν λειτουργικὴν μεταρρύθμισιν αὐτοῦ κατὰ λατινικὰ πρότυπα. Εἰδικώτερον ἡ

192. Βλέπ. Ἰ. ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Ὁρθόδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθῆναι 1937.

Ἑομολογία¹⁹³ αὐτοῦ σχετίζεται περισσότερο πρὸς τὰς λατινικὰς συγγραφὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ τὰς παρὰδόσεις καὶ τὴν ζωὴν καθόλου τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ αὐτῆς ὡς ῥωσικῆς κατηχήσεως, πρὸ τῆς ὑποβολῆς δηλονότι καὶ διορθώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἐν Κιέβῳ (1640) καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐν Ἰασίῳ (1642) Συνόδου καὶ ἰδιαίτατα ὑπὸ τοῦ Μελετίου Συρίγου. Οὕτως ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν τελοῦσιν αἱ διδασκαλῖαι τῆς Ἑομολογίας: α) περὶ τῆς προπρωτικῆς καταστάσεως τοῦ Ἀδάμ (I, 23. 103), β) περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς (I, 28), γ) περὶ τῶν ἐπτὰ χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (I, 73-80), δ) περὶ τῶν ἐννέα ἐντολῶν τῆς Ἐκκλησίας (I, 87-95), ε) περὶ τῆς μετουσιώσεως καὶ τῆς λατρείας τῆς θείας εὐχαριστίας (I, 56. 106. 107), στ) περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ποινῶν καὶ ἐπιτιμιῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς μετανοίας (I, 113), ζ) περὶ τῆς δυνάμεως τῶν μνημοσύνων (I, 64. 65), η) περὶ τῶν πρὸ τῆς ἱερωσύνης τάξεων (I, 111) καὶ περὶ τῆς διακρίσεως αὐτῆς εἰς «πνευματικὴν» καὶ «μυστηριώδη» (I, 108), εἰ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐξωτερικῆς μᾶλλον ἐπιδράσεως, θ) περὶ τοῦ τέλους τῶν μυστηρίων (I, 101), ι) περὶ τῆς ἀρετολογίας (III, 3-15), ια) περὶ τῶν ἔργων τῆς ἐλεημοσύνης (II, 40-54), ιβ) περὶ τῶν ἁμαρτημάτων (III, 17-43)¹⁹⁴. Κυρίως μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐξάρτησις τῆς Ἑομολογίας τοῦ Μογίλα ἀπὸ τῶν λατινικῶν κατηχήσεων καὶ μάλιστα τῆς τοῦ Κα-νισίου ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει αὐτῆς, τῷ περὶ ἐλπίδος, ἐν ᾧ ἐρμηνεύονται ἡ κυριακὴ προσευχὴ καὶ οἱ μακαρισμοί, ἰδίως ἐν τισὶ λεπτομερειακοῖς σημείοις τῆς ἐρμηνείας τῆς κυριακῆς προσευχῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ τρίτῳ μέρει, τῷ περὶ ἀγάπης, ἐν ᾧ ἐξηγεῖται ὁ δεκάλογος. Οὐ μόνον δὲ αἱ ἀνωτέρω καὶ ἄλλαι τινὲς διδασκαλῖαι εὗρηται ὑπὸ τὴν προφανῆ ῥοπὴν τῆς Λατινικῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἡ διαίρεσις καὶ ἡ ὅλη διάταξις τῆς ὕλης ἐγένετο κατὰ λατινικὰ σχολαστικὰ πρότυπα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπὶ πλέον δὲ διαπιστοῦνται σημαντικαὶ λατινικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὸ Εὐχολόγιον (Trebnik) καὶ τὴν μικρὰν κατήχησιν τοῦ Μογίλα. Παρὰ ταῦτα δ' ὅμως ἡ Ἑομολογία τοῦ Μογίλα ἐν τῷ συνόλῳ τῆς δὲν παρουσιάζει καὶ ταυτότητα διδασκαλίας πρὸς τὰ λατινικὰ πρότυπα αὐτῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτά, ἐγκειμένην ἐν τῇ μορφῇ καὶ τῇ μεθόδῳ, ὡς καὶ τῇ διατάξει, τῇ διαίρεσει καὶ τῇ ἐκθέσει τῆς ὕλης, ἐνῶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον παραμένει ὀρθόδοξος, ἀποπνέουσα τὸ ὀρθόδοξον πνεῦμα. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δογματικαῖς διαφοραῖς ἡ Ἑομολογία τοῦ Μογίλα ἐκτίθησι καλῶς τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ἀπορρίπτουσα

193. Τὸ κείμενον αὐτῆς παρὰ Ἰ. ω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. II², σ. 662-767.

194. Πρβλ. καὶ Δ. Μπαλάνου, Σύμβολα καὶ συμβολικὰ βιβλία, Ἀθήναι 1919, σ. 32.

τὴν ἀντίστοιχον λατινικὴν, ἰδίως μετὰ τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μελετίου Συρίγου¹⁹⁵.

Ὁμοίως καὶ ἡ Ὁμολογία τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου¹⁹⁶ δὲν εἶναι τελείως ἄμοιρος λατινικῶν τινῶν ἐπιδράσεων, οἷον: α) ἐν τῇ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας διδασκαλίᾳ (ῥος 17), β) ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν μετὰ θάνατον (ῥ. 18), γ) ἐν τῇ μερικῇ ἀπαγορεύσει τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς (ἑρωταπόκρ. 1), δ) ἐν τῇ φραστικῇ μόνον διατυπώσει τῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ «ἀνεξάλειπτου χαρακτῆρος» τῆς ἱερωσύνης (ῥ. 16), ε) περὶ τοῦ θείου προορισμοῦ (ῥ. 3), στ) περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν Ἀγίων (ἑρωταπόκρ. 4) κλπ. Αἱ ἐπιδράσεις ὅμως αὐταί, οὐσαὶ μεμονωμέναι, εὐδιάκριτοι καὶ μᾶλλον ἐξωτερικαὶ καὶ φραστικαί, δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμῶνται. Οὕτως ἡ μὲν πρώτη τούτων διεσαφηνίσθη διὰ πατερικῶν παραθέσεων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δοσιθέου ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῆς Ὁμολογίας του· ἡ δὲ δευτέρα ὁμοίως διωρθώθη ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῆς Ὁμολογίας του¹⁹⁷. ἡ δὲ μερικὴ ἀπαγόρευσις τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἶχε προσωρινὸν μόνον καὶ τοπικὸν χαρακτῆρα, οὐχὶ δὲ μόνιμον, καθολικὸν καὶ ὑποχρεωτικόν, καὶ ἦτο διοικητικὸν μᾶλλον μέτρον, ἐπιβληθὲν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς στιγμῆς, ἄνευ διαρκοῦς δογματικῆς σημασίας, ἀτονήσαν δὲ ταχέως καὶ ὥς μὴ ὑφιστάμενον θεωρούμενον πλέον. Τέλος αἱ ὑπόλοιποι λατινικαὶ ἐπιδράσεις εἶναι φραστικαὶ μᾶλλον, εἰς τὴν ὁρολογίαν ἀναφερόμεναι, ἐξωτερικαὶ καὶ ἀσήμαντοι, ὥστε δὲν πρέπει νὰ γίνεται σοβαρὸς λόγος περὶ αὐτῶν¹⁹⁸.

Ὡσαύτως ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν τελοῦσι τοῦτο μὲν ἡ ἐν Κωνσταντι-

195. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Διορθώσεις καὶ προσθαφαιρέσεις τοῦ Μελετίου Συρίγου ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ὁμολογίᾳ τοῦ Πέτρου Μογίλα, Ἀθῆναι 1955. Ὁμοίως κρίνει καὶ ὁ Χ. Ἀνδροῦτσος, ὅτι «ἐν γένει τὸ ἔργον τοῦ Μογίλα ἀποπνέει τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀρχαιοπρεpieί καὶ ὅπως δῆλκει διὰ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων Γρηγορίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀπόμενον ἐσαεὶ τῆς Ὁρθοδοξίας μνημεῖον πολυτιμότατον καὶ τῆς Συμβολικῆς ἀκραιφνέστατον βοήθημα». (Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1930, σ. 43-44). Ὁμοίως ὁ M. J u g i e, ἐν τῷ ἄρθρῳ του P. Moghila, ἐν Dictionnaire de Théologie catholique, τ. X, σ. 2076, ὁμολογεῖ, ὅτι τῆς Ὁμολογίας τοῦ Μογίλα «de contenu est presque tout entier oriental; la revision de Méléce Syrigos a accentué ce caractère». Καὶ ὁ M. Ville r γράφει: «La Confession Orthodoxe peut être subie des influences doctrinales latines, sans cesser d'être un livre parfaitement orthodoxe». (Ἐν A. M a l v y e t M. Ville r, La Confession Orthodoxe de Pierre Moghila, metropolite de Kiev, Rome-Paris 1927, σ. XCIII).

196. Τὸ κείμενον αὐτῆς εἰς Δογματ. καὶ συμβ. μνημεῖα, τ. II², σ. 814-853.

197. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ἐπιβεβλημένη διόρθωσις. Ἡ περὶ τῶν ἐσχάτων δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου. Ἀθῆναι 1945.

198. Πλεῖω βλέπ. ἐν Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ὁμολογία τῆς ὀρθόδοξου πίστεως τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, Ἀθῆναι 1949, σ. 42 ἐξ.

νουπόλει Σύνοδος τοῦ 1691¹⁹⁹ ἐν τῷ περὶ «μετουσιώσεως» ζητήματι, τοῦλάχιστον ἐν τῇ συντάξει καὶ διατυπώσει τοῦ «συνοδικοῦ τόμου» αὐτῆς, εἰ καὶ ἀναμφιβόλως αὕτη ἐδανείσθη ἀπλῶς τὸν ὅρον καὶ οὐχὶ τὸ ἀντίστοιχον λατινικὸν δόγμα, τοῦτο δὲ ἡ ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου μικρὰ Σύνοδος τοῦ 1668 ἐν ταῖς διδασκαλίαις περὶ μνημοσύνων καὶ καθαρηρίου πυρός, καθαγιασμοῦ τῶν τιμίων δώρων διὰ τῶν ἱδρυτικῶν λόγων τοῦ μυστηρίου, τιμῆς τῶν Ἀγίων ὡς «δουλικῆς προσκυνήσεως» κλπ., τὰ ὅποια κυρίως ὀφείλονται εἰς τὸν συντάκτην τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν λατινόφωνα Ἰλαρίωνα Κιγάλαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀγνωθῆντα ὑπὸ τῶν Ὁρθόδοξων. Τέλος τὴν λατινικὴν σχολαστικὴν μέθοδον ἀνέλαβον καὶ οἱ δογματικοὶ συγγραφεῖς Νικόλαος Κούρσουλας, Βικέντιος Δαμωδὸς καὶ τινες ἄλλοι, ἐπικαλούμενοι τὸν Θωμᾶν Ἀκινᾶτον, Δοῦνς Σκῶτον, Ἀβαιλάρδον, Δουράνδον καὶ ἄλλους Σχολαστικούς, προσέτι δὲ ἔχνη αὐτῆς διακρίνονται καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Εὐγενίῳ Βουλγάρει, ὅστις ἀκριβῶς προσεπάθησε μετὰ τῶν μαθητῶν του Ἀντωνίου Μοσχοπούλου καὶ Ἀθανασίου Παρίου νὰ χειραφετηθῇ ταύτης, συνιστῶντες διὰ τοῦτο οἱ τρεῖς οὗτοι ὀρθόδοξοι θεολόγοι τὴν μεταβατικὴν περίοδον. Ἐκτοτε, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, Ῥώσων, Ρουμάνων καὶ τῶν ἄλλων Ὁρθόδοξων θεολόγων, ἐπετεύχθη ἡ πλήρης χειραφέτησις τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας ἀπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς, οὕτω δὲ ἡ σύγχρονος Ὁρθόδοξος Θεολογία συνεχίζει τὴν Πατερικὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν Θεολογίαν, ἀποκρούουσα τὰς ἑτεροδιδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης περὶ τοῦ Filioque, τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου καὶ μετατροπῆς τοῦ ἐπισκοπικοσυνοδικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας εἰς μοναρχικὸν καὶ ἀπολυταρχικόν, τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ τῆς ἐνσώμου ἀναλήψεως τῆς Θεοτόκου, τῶν ὑπερτάκτων ἔργων (opera supererogationis), τοῦ θησαυροῦ τῶν περισσεουσῶν ἀξιομισθίων τῶν Ἀγίων (thesaurus meritorum Sanctorum), τῶν ἀφέσεων, τοῦ καθαρηρίου πυρός, τῆς γενικῆς καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ Κλήρου κλπ., τὰς ὁποίας συναπορρίπτει καὶ ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

Ἐκ τῶν προειρημένων συνάγεται, ὅτι αἱ διακριβωθεῖσαι λατινικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τινων ὀρθόδοξων θεολόγων εἶναι ὀλιγάριθμοι καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιφερειακαί, μὴ εἰσχωρήσασαι μέχρι τοῦ κέντρου τῆς ὀρθόδοξου πίστεως, εἶναι ἐξωτερικαὶ καὶ ἐπιφανειακαὶ καὶ οὐχὶ ἐσωτερικαὶ καὶ βαθεῖαι, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὴν μορφήν καὶ τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον, ὥστε ἀθικτον καταλιποῦσαι τὴν ἐπίσημον ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν. Εἶναι δὲ εὐάριθμοι αἱ σοβαρώτεροι ὁπωσοῦν ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν διδασκαλίας, καθ' ὅσον δὲν πρέπει βεβαίως νὰ χαρακτηρίζωνται πᾶσαι αἱ διδασκαλίας τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, αἱ

199. Τὸ κείμενον αὐτῆς παρὰ Ἰ.ω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Π², σ. 853-863.

παρουσιάζουσαι ὁμοιότητά τινα πρὸς τὰς ἀντιστοιχοὺς διδασκαλίας τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὑποστᾶσαι ῥωμαιοκαθολικὴν ἐπίδρασιν, διότι πολλοὶ τούτων ἀνάγουσι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ρίζας αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης Ἐκκλησίας, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἀνεπτύχθησαν θεωρητικῶς ἐν μὲν τῇ Δύσει ἐνωρίτερον καὶ πληρέστερον, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ βραδύτερον καὶ ἀτελέστερον ἢ καὶ οὐδόλως, διὰ τοὺς γνωστοὺς ἱστορικοὺς καὶ οὐχὶ ὀργανικοὺς λόγους. Ὡς γνωστόν, ἡ Ἀνατολικὴ Θεολογία, παρακολουθήσασα τὴν παρακμὴν καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καθυστερημένως, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἱστ' ἑκατονταετηρίδος, ἤρξατο ἀντιμετωπίζουσα τὰς ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Δύσει ἀναρριφθείσας νέας προτεσταντικὰς διδασκαλίας, στηριχθεῖσα κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Πατερικῆς Θεολογίας, ὅλως δὲ δευτερευόντως καὶ ἐπὶ τῆς ἐνωρίτερον ἀσχοληθείσης περὶ αὐτὰς Ῥωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας, καὶ δὴ ἐνθα κοινὴ εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς τῆς ἀρχαίας κοινῆς Παραδόσεως. Ὡστε ἡ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἀνάπτυξις τῶν ἐν λόγῳ διδασκαλιῶν ἐστηρίχθη οὐχὶ ἐπὶ τῆς Λατινικῆς Θεολογίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Χριστιανισμῷ συνεχιζομένης καὶ ἀείποτε ζωῆς ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν αἰτίων καὶ ἀναγκῶν γενομένη εἴσοδος εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεολογικὴν σκέψιν νέων τινῶν ἀγνώστων τῇ ἀρχαιοτέρῃ Ἑλληνικῇ Θεολογίᾳ προβλημάτων τῆς ἑτεροδόξου Θεολογίας καὶ ἡ ἀνευ βαθείας μελέτης ἀντιμετώπισις καὶ συζήτησις αὐτῶν ὑπὸ τινων ὀρθοδόξων θεολόγων διὰ προσφυγῆς καὶ εἰς τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν ἢ τὴν Προτεσταντικὴν Θεολογίαν δὲν σημαίνει βεβαίως καὶ υἱοθέτησιν αὐτῶν ἢ οὐσιαστικὴν καὶ πραγματικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἢ Ἐκκλησίας, πολλῶ δὲ ἤττον νέον δογματικὸν καθορισμὸν καὶ δογματικὴν ἐξέλιξιν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ· ἀλλὰ σημαίνει ἀπλὴν θέσιν νέων θεολογουμένων πρὸ τῆς ὀρθοδόξου σκέψεως καὶ ἑναρξιν μελέτης καὶ ἐρεῦνης αὐτῶν, ἥτις ἔκτοτε συνεχίζεται μέχρι σήμερον ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ θὰ συνεχισθῇ ἀκόμη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν Πατέρων, μέχρις ὅτου Ὁρθόδοξος Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὑψώσῃ, ὀρθοδόξως διατυποῦσα, τὰ θεολογούμενα ταῦτα εἰς δόγματα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἰσοστάσια πρὸς τὸ Τριαδικὸν καὶ τὸ Χριστολογικὸν τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Προστεθῆτω, τέλος, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑτεροδόξου Θεολογίας ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου ἐμφανίζεται ὡς τι φυσικόν, ὅπως ὅλως φυσικῶς καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Θεολογία ἐξ ἀντιθέτου ἤσκησε καθ' ὅλους τοὺς δώδεκα πρώτους αἰῶνας μεγίστην, εὐρυτάτην καὶ βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θεολογίας, προχαρῶξασα μάλιστα μέχρι τινὸς καὶ τὴν ὁδὸν τῆς

ἐξελλίξεως αὐτῆς²⁰⁰. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑτεροδόξου Θεολογίας ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου ὑπῆρξε μικροτέρα τῆς ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἀσκηθείσης ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἑτεροδόξου Θεολογίας. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως τῆς θεολογικῆς σκέψεως τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἥτις ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν ἐπιτελεῖται σχεδὸν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀναγκαιότητος, μεθ' ὅας καὶ ἐν τῷ φυσικῷ καὶ ἐν τῷ ψυχικῷ καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ. Ἡ τοιαύτη δ' ἐπίδρασις τῆς ἑτεροδόξου Θεολογίας ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμᾶται, πρῶτον μὲν διότι εἶναι καὶ ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον λίαν περιωρισμένης ἐκτάσεως καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξωτερικὴ ἢ φραστικὴ μόνον, ἐγένετο δὲ ἀντιληπτὴ ἤδη ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, ἐξοβελισθεῖσα ἤδη ὑπ' αὐτῆς²⁰¹, ἔστιν ὅτε δὲ ἐγένετο ἀντιληπτὴ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν ὑπὸ ἑτεροδόξον ῥοπὴν ὀρθόδοξων θεολόγων, ὡς μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου²⁰², δεῦτερον δὲ διότι ἡκοίθη οὐχὶ ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπισήμου διδασκαλίας αὐτῆς, οὐδ' ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἐν τῷ συνόλῳ, ἀλλ' ἐπὶ ὀλιγίστων γνωστῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς καὶ ὀλιγαρίθμων δευτερευουσῶν διδασκαλιῶν καὶ θεολογούμενων, ὡς προσεῖρηται. Ἐντεῦθεν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὴν ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπισήμως καὶ ἀενάως διδασκομένην ὀρθόδοξον πίστιν πρὸς ἀδιάκοπον καὶ ὀρμητικὸν ῥεῦμα, πηγάζον ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, οὕτινος τὰ κεντρικὰ ῥεῖθρα ῥέουσι πηγὰς καὶ διαυγῇ καθ' ἅπαντα τὸν δισχιλιστῆ που ῥοῦν καὶ ἱστορικὸν βίον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας, ἀδιάφορον ἂν τὰ θεολογικὰ κράσπεδα αὐτοῦ ἐφάπτωνται ὅτε μὲν τῆς δεξιᾶς, ὅτε δὲ τῆς ἀριστερᾶς — ταῦτόν εἰπεῖν, τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς ἢ τῆς προτεσταντικῆς — ὄχθης.

200. Κατὰ τὸν A. v. Harnack, «ἀναμφιβόλως πᾶσαι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐξελλίξεις τῆς Δύσεως κατὰ τὸν μεσαίωνα εἶναι ἀπλὴ συνέχεια ἐκείνου, ὅπερ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καθ' αὐτὴν ἐν μέρει μὲν εἶχεν ἐπιζήσει, ἐν μέρει δ' ἔζη ἀκόμη ἐν ἀσθενεῖ ρυθμῷ». (Lehrbuch der Dogmengeschichte, Tübingen 1910, τ. III⁴, σ. 360).

201. Συναφῶς διαπιστοῖ καὶ ὁ L. Sertorius, ὅτι «dans la Théologie (Orthodoxe) notamment, on s'efforçait à la fin du siècle dernier et au debut de celui-ci, d'éliminer les influences occidentales en faisant disparaître totalement ses formules «juridistes» à propos de la doctrine de la «satisfaction», parce qu'elles ne pouvaient exprimer la «mystique» du salut, propre à l'Orthodoxie (Karmiris)». (Ἐν Bilan de la Théologie du XXe siècle, par R. V. Gucht et H. Vorgrimler, Paris 1970, τ. I, σ. 577).

202. Μελετίου Συρίγου, Κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἀντίρρησις, καὶ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς καλβινικῆς φρενοβλαβείας, Βουκουρέστιον 1690, σ. 81, ἐνθα αὐτὸς ὁ Δοσιθέος ἐσημείωσεν ἐν τῇ ᾧ: «Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ τῆς ἐν Βηθλεὲμ Συνόδου ἡμαρτημένως εἰπὼν ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου, τοῦ ιη', ἤδη ἐπιδιορθοῦμενος ἑαυτόν, εἰς πλάτος ἐξήνεγκεν αὐτό, εἰπὼν πάντα τὰ ἀναγκαῖα περὶ αὐτοῦ».